

zat arra, hogy ezeket az adatokat szolgálati titokként kell kezelni. A könyvtárhasználók olvasmányainak összetételére, olvasási szokásainak vizsgálatára vonatkozó elemzések készítése is magában hordja a személyiségi jogok megsérthetőségét, fejlett jogérzéssel jó lenne ezt is átgondolni.

Mennyi a tiltó szabály a könyvtárhasználati szabályzatokban, és milyen kevés a könyvtárhasználó megfogalmazott joga! Talán ezen is lehetne változtatni, hiszen ez a szabályzatfajta azért készül, hogy az olvasó kezébe adjuk, és ő ennek alapján a jogszerű magatartás jó érzésével, szabadon használja a gyűjteményt.

Végezetül fontosnak tartom, hogy rávilágítsak a könyvtáros személyiségének igen nagy szerepére az emberi jogok könyvtári érvényesítésében. Példaként hozom az emberi jogok fogalmának angliai és franciaországi megjelenése közötti különbséget. Franciaországban a felvilágosodás hatására született az emberi és polgári jogok deklarációja, első lépésként ez természetesen igen nagy politikai és ideológiai jelentőséggel bírt. A deklarációt követően

azonban a joggyakorlat még sokáig nem tartotta kellőképpen tiszteletben az emberi és polgári jogokat, főként a forradalmat követő diktatórikus időkben. Angliában, ahol a bírói döntések jogalkotó szerepük is egyben, a polgári társadalom kialakulása során a bírói ítéletekben egyre több polgári, emberi jog figyelembevételére került sor, fokozatosan. Kialakult így lassan egy emberi, polgári jogokat tiszteletben tartó joggyakorlat, döntő szerepe volt ebben az ítélkező bírácoknak, és ki tudja ma már a nevüket?!

A magyar könyvtári tárgyú jogszabályok is deklarálnak sok fontos elvet, a gyakorlattal mégis elégedetlenek vagyunk. Azt gondolom, hogy a könyvtárosok és a könyvtárakért fáradózó szakemberek talán jó példának tekinthetnének az angol bírácokat, akik ugyan nem voltak forradalmárok, de jó joggyakorlatot teremtettek. Talán mi is teremthetünk olyan könyvtári gyakorlatot, amely előremutató, egymás jogait tiszteletben tartó, a ránk bízott jogok gyakorlását elősegítő lehet.

Dr. Kenyéri Katalin

Az információs szabadságról és az információtörvényről

Ha szekcióülésünk témájához és jellegéhez egyaránt hű akarok lenni, ráadásul a plenáris ülésen elhangzottakhoz és az itt előttem szólók mondanivalójához is kapcsolódni kívánok, ugyancsak ambivalens gondolataim keletkeznek. Könyvtári értelemben a fő referátumnál mindenképpen többnek, szélesebbnek, másnak tartom az információs szabadságot, nem csupán az igazgatási információkhoz való hozzájutás lehetőségét értem rajta.

Éppen ezért előre végiggondolt hozzászólásomat egy, a saját könyvtáram gyakorlatából vett példával akartam kezdeni. Nevezetesen „Az MTA rehabilitált tudósainak munkái a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központjában” című röplapbibliográfiával. Ez a kissé szerencsétlen című, de jó szándékú kiadvány néhány nappal azután jelent meg, hogy hivatalosan is rehabilitálták azokat a társadalomkutatókat, akiket 1973-ban megfosztottak a hazai kutatás lehetőségétől és a publikálástól, néhányukat pedig az országból is eltávolították. A bibliográfia azt mutatja, hogy a külföldön

megjelent munkáikat az elmúlt tizenöt évben is rendre beszereztük, sőt – megnéztem a példányokat – forgalmaztuk, a kutatók használatába is adtuk. Tehát akár elégedettek is lehetnénk, hogy még ilyen rendkívüli esetben is teljesítettük feladatainkat az információs szabadság tekintetében.

El is hangzott itt az előttem szólók hozzászólásaiban, hogy nem kell a könyvtáraknak szégyenkezniük a múlt miatt, azért, hogy szemléletünk elmaradott, sőt az is, hogy tulajdonképpen az igények előtt járunk. Az egyik tegnapi referens úgy fogalmazott, hogy fel kell készülnünk a *majd jelentkező igények* kielégítésére. Azt hiszem nem így áll a helyzet.

Az is elhangzott az egyik hozzászólásban, hogy a könyvtár „rendszerközömbös” intézmény. Ezt nem tudom ebben az értelemben elfogadni, mivel úgy gondolom, hogy a könyvtár igenis „demokráciaigényes” intézmény, feladatait az információs szabadság tekintetében is csak a demokrácia körülményei között tudja igazán teljesíteni. Ilyenformán tisztázva vita-

pozíciómat, a könyvtári munkaterületek hagyományos sorrendjében néhány megjegyzést tennék azzal kapcsolatban, hogy miként is érvényesülnek az információs szabadság elvei mai könyvtári gyakorlatunkban.

A könyvtárak állománya meghatározó a feladatok teljesítése tekintetében is. Mivel a mi esetünkben szakkönyvtárról van szó, valamiféle érdemi teljességre kellene törekednünk. A külföldi irodalom tekintetében – *Báthory János* kollégám tanulmánya alapján mondom – 1968-ban azt állapította meg a *Szelényi Iván* vezette bizottság, hogy az öt legtöbb szociológiai irodalmat beszerző magyar nagykönyvtárban 454 mű volt meg a 624 „etalon”-nak választott szociológiai alpműből (70,7 százalék), és 411 járt a bizottság által kijelölt 923 folyóiratból (44,5 százalék). Úgy gondolom, ez nem volt rossz arány. Az elmúlt húsz évben azonban nagyon sokat romlott a helyzet, elsősorban az anyagi hiánya miatt. Az 1986-os UNESCO statisztika szerint évente 13 000 szociológiai-statisztikai mű jelenik meg a világon. Tétélezzük fel, hogy ennek fele szociológiával foglalkozik, de inkább az a valószínű, hogy nagy részük csak címében hordozza a szociológia, szociográfia és hasonló kifejezéseket. Valószínűleg közelebb járunk az igazsághoz, ha a nemzetközi szociológiai bibliográfiát tekintjük mértékadónak, amely 1983-as kötetében 1400 címet sorol fel. Ezzel szemben 1987-ben összes nyugati beszerzésünk 727 darab volt, és ebből 243-at szakoztunk a szociológiába. Így állunk a számszerű teljességgel. Persze, ha feltételezzük, hogy sikerült a legfontosabb műveket kiválasztanunk.

Jobb – de nem problémamentes – a helyzet a magyar irodalom tekintetében. A publikált irodalmat teljes egészében beszereztük eddig is. A gondot az ún. „szürke” irodalom (diszsertációk, „bizalmas” és „belső használatra” szánt anyagok, kéziratok művek stb.) beszerzése jelentette, pedig ennek jelentősége a társadalomtudományok területén igen nagy, hiszen számos nem publikált, vagy csak zárt körben terjesztett kutatást folytattak, legtöbbször párt- és kormány megbízásból. E tekintetben gyűjteményünk sajnos nem tekinthető teljesnek.

Más okból voltak nehézségeink a szamizdat kiadványok beszerzésével. Mi ezeket a megjelenéssel egyidőben vettük, így most gyűjteményünk, ha nem is teljes, de számottevő. Bizonyos szempontból a szamizdat folytatásának tekinthető az ún. alternatív szervezetek irodal-

ma. És ezzel tulajdonképpen már áttértem a közművelődési könyvtárak problémáira, hiszen erre az anyagra minden könyvtárban szükség van, ha a tájékoztatás szabadságát, teljességét és egyenlőségét – helyesen – feladatunknak tekintjük. E vonatkozásban a kisebb gondot az anyagi hiánya jelenti, különösen, ha egybevetjük a kiadványok egyre növekvő számával. A kereskedelmi forgalomba kerülő, akár az aluljárókban terjesztett irodalmat is – bár némi nehézségek árán – be tudjuk szerezni. A fő gondot az jelenti, ami nem kerül kereskedelmi forgalomba. Az ilyenek beszerzésére több módszerrel próbálkoztunk. A tévében, rádióban felhívást tettünk közzé. Száznál több szervezethez személyes levélben fordultunk, a kölcsönös érdekeltségre apellálva a könyvtár nem megvetendő nyilvánosságát és a dokumentumoknak az utókor számára való megőrzését kínáltuk fel kiadványaik megküldése fejében. Sajnos eddig mindössze négy szervezet jelentkezett és küldi kiadványait. Azt kell mondanom, hogy az újonnan alakult szervezetek, pártok, egyesületek legtöbbször nem ismerte fel a könyvtárak jelentőségét, nem épít az általuk nyújtott lehetőségekre. Valószínűleg mi magunk is hibásak vagyunk ebben, mert nem építettük ki a társadalomban azt a könyvtárképet, amelybe a társadalmi-politikai tájékozódás intézménye is „belefér”. Éppen ezért hallgattam nagy érdeklődéssel *Román Lászlóné* beszámolóját a pécsi kezdeményezésről.

Közelebb visz bennünket a plenáris ülés fő referátumában tárgyalt államigazgatási információhoz az ún. tanácsi dokumentumok (tanácsi és vb. ülési előterjesztések) kérdése. Körülbelül három éve mi is (a központi és kerületi könyvtárak is) kapjuk ezeket, és hozzáférhetővé tesszük olvasóink számára. Több oka lehet annak, hogy miért nem élnek ezzel a lehetőséggel, miért nem használják. A nyílt, a lakosság beleszólására számító államigazgatás hosszú időn keresztül nem volt gyakorlat nálunk. A tanácsstagok is arra panaszkodnak, hogy nincs elegendő információjuk. A testületi ülésre készült előterjesztések alig-alig informatívak. Dehát a lakosság nem is tudja ezt, hiszen kézbe sem veszi őket. Talán ha a könyvtár mint információs bázis jobban belekerülne a társadalmi tudatba, változna a helyzet. Talán, ha mint például Svédországban, a törvények és tanácsi határozattervezetek kötelező lakossági vitájának egyik helye lenne a könyvtár.

Az ún. államigazgatási információ, amelyről a tegnapi főreferátum szólt, jellegében is kü-

lönbözik az eddig említett kiadványtípustól. Úgy vélem, határeset a könyvtári és a levéltári anyag között. Mégis, mivel a könyvtárakat nagyobb tömegek keresik fel, mint a levéltárakat, a párhuzamosságok keletkezését is vállalva amellettenek, hogy a könyvtárakban is helyezték el ezeket az anyagokat. Az USA városi könyvtáraiban nagyon keresett és használt az ehhez hasonló ún. kormányzati iratok gyűjteménye.

Az így begyűjtött anyagok feltárássában, akárcsak a róluk szóló tájékoztatásban – vagy a könyvtári állományok tekintetében általában – a gépesítés hozhatja a megoldást. Mivel ebbeli lemaradásunkat már sokszor megtárgyaltuk, de gyakorlatban alig történik valami, nem szaporítom a szót az eddigiek ismételtetésével. Annyit mindenesetre megjegyzek, hogy nagyon sok esetben, az állomány nagyságától is függően (ez vonatkozik az alternatív szervezetek kiadványaira is), maguknak a dokumentumoknak áttekinthető rendben való, hozzáférhető elhelyezése a leggyorsabb és legjobb feltárással.

A használatba adás akadályai közül már szóltam az állomány hiányairól, hozzászólás hangzott el a mesterséges akadályok (például

a zárt anyag) megszüntetéséről. Ez utóbbihoz csak annyi kiegészítést, hogy mi – a zárt anyag mielőbbi használatba adása érdekében – egyszerűen úgy döntöttünk, hogy az eddig „fokozottan védett” és „zárt” jellegű anyagokat helyben azonnal használatba adjuk, de – állományvédelmi okból – nem kölcsönözzük. Olvasóink tőlünk mint kölcsönző könyvtártól ennel is többet várnak. Ezért a fenti minősítésű anyagokat átvizsgáljuk abból a szempontból is, hogy mely esetekben indokolatlan a kölcsönzés korlátozása. Mindenesetre helyben addig is használhatók e munkák.

Mit tegyünk tehát ebben a helyzetben? Mit vár tőlünk a társadalmi nyilvánosság, hogyan valósítsuk meg az információs szabadságot? Semmiképpen se elégedjünk meg azzal, amit eddig tettünk! Ne várjunk a majdan jelentkező igényekre, hanem építsünk a máris meglévőkre. Meggyőződésem, hogy már ma is van és jelentkezik számos igény, szolgáltatásaink ezekhez kell igazítani, még annak az árán is, ha korábban szükséges, de azóta már feleslegessé vált szolgáltatásokat kell megszüntetnünk. Így jártunk el például a közhasznú információs szolgálat esetében. Az ennek révén kitapintható igények is iránytűt jelentenek a kiépitendő szolgáltatásokhoz.

Ne várjunk új könyvtári törvényre és egyéb jogszabályokra! Nem jogi szabályozásra, hanem újfajta gyakorlatra, új munkamódszerekre és megoldásokra van szükség. Egyébként is törvényinfláció öntötte el az országot. A létező könyvtári tvr. is inkább akadálya, mintsem segítője a könyvtárügy, a könyvtárak megújulásának.

Tágítsuk gyűjtésünk határait! A hozzászólásokban ezzel kapcsolatban sok tanács hangzott el. Ezekhez természetesen több pénzre van szükség. De kitől kérjünk? Ebben a pillanatban az ún. fenntartó szerveket szorongathatjuk a több pénzért, de nyilván nagyon is végesek a lehetőségeik. Úgy kell szolgáltatnunk, olyan tevékenységet kell kifejtenünk, hogy a társadalom minden tagja számára, a különféle társadalmi szervezetek számára nyilvánvaló legyen, hogy érdemes bennünket fenntartani. Meggyőződésem, hogy egyre inkább a használóinkon keresztül befolyásolt helyi önkormányzatokon múlik, hogy mire fordítják a közösség pénzét. Tegyünk róla, hogy érdemes legyen a könyvtárakra fordítani. Ehhez elsősorban új arculatot kell adnunk könyvtárainknak, és új módon kell ellátnunk a jelentkező igényeket.

Kiss Jenő